

บทที่ 1

บทนำ

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ในปี 2504 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในค่านิยม เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ และสังคมไทยเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่ผ่านมามากกว่า 20 ปีมีผลให้สถานการณ์ของสตรีเปลี่ยนแปลงไป ด้วยตามสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ สตรีมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ทำงานขายแรงงานมีรายได้น้อยไปกว่าชาย และแรงงานสตรีเริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ การเคลื่อนไหวของแรงงานสตรีที่จะเข้าร่วมในกำลังแรงงานมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเร่งรัดพัฒนาด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมต่างๆ มีมากขึ้น อีกทั้งสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมได้บีบบังคับ และยัักนำให้สตรีเข้าร่วมในกำลังแรงงานเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

บทบาทของสตรีได้มีการหยิบยกขึ้นมาพิจารณา ในย่่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 ในแง่ที่ว่า สตรีเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ไม่ควรละมองข้ามและปล่อยให้สูญเสียเปล่า ปัจจุบัน (2527) ประชากรของประเทศมีจำนวนประมาณ 50.6 ล้านคน จำนวนนี้เป็นจำนวนประชากรสตรีประมาณ 25.1 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 50. ฉะนั้นหากแรงงานสตรีได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศและสังคมอย่างมีระบบ แทนที่จะปล่อยให้หน่วยงานทั้งฝ่ายราชการและเอกชนต่างปฏิบัติโดยขาดการประสานดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็จะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจ และสังคมโดยส่วนรวมของประเทศได้มากยิ่งขึ้น¹ และเมื่อพิจารณาถึงประชากรสตรีที่มีส่วนร่วมใน

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาสตรีฉบับที่ 5 (2525-2529) (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2524), หน้า 22.

กำลังแรงงานปรกติว่า อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสตรีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดเวลา ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2521-2525 (ดูตารางที่ 1.1) และจากรายงานการสำรวจแรงงานครั้งล่าสุด (2526) พบว่า อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสตรีที่ว่างงานได้เพิ่มขึ้น เป็นร้อยละ 48.9 ของกำลังแรงงานทั้งหมด¹ จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า สตรีเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างประชากร และด้านแรงงานของประเทศ และน่าจะเป็นพลังสำคัญที่ก่อให้เกิดผลเปลี่ยนแปลงในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงควรที่จะให้ความสำคัญ ของแรงงานสตรีต่อการพัฒนาประเทศ

การใช้แรงงานสตรีนั้นได้กระจายอยู่ใน เศรษฐกิจทั้งภาคเกษตรกรรม และภาคอุตสาหกรรม ซึ่งจากการสำรวจปี 2525² ได้แยกกำลังแรงงานสตรีที่ได้มีโอกาสเข้าสู่ตลาดแรงงานดังนี้ เป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ 70.6 ทำงานในภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 29.4 กล่าวถึงอัตราการมีส่วนร่วมของกำลังแรงงานสตรีในภาคอุตสาหกรรมนั้น มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดระยะเวลา 5 ปี (2521-2525) ที่ผ่านมา (ดูตารางที่ 1.2) และส่วนหนึ่งของอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานภาคอุตสาหกรรมเป็นแรงงานในสาขาอุตสาหกรรมโรงแรม

ในช่วงปีของแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520-2524) กิจการโรงแรมได้มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดในภูมิภาคที่เป็นแหล่งศูนย์กลางการท่องเที่ยวพบว่า โรงแรมขยายตัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากการ

¹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, รายงานผลการสำรวจแรงงานที่ว่างงานอาศัยกร รอบที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2526) (กรุงเทพฯ:สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2527), หน้า 23.

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เครื่องชี้ภาวะสังคมของประเทศไทย (กรุงเทพฯ:สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2525), หน้า 115.

ตาราง 1.1 อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสตรี

	หน่วย: ร้อยละ				
	2521	2522	2523	2524	2525
ทั่วประเทศ	46.9	46.9	47.3	47.2	47.6
กรุงเทพมหานคร	43.0	42.8	43.6	44.4	45.2
ภาคกลาง	46.8	46.0	46.4	46.5	46.9
ภาคเหนือ	47.2	47.0	47.2	47.4	47.4
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	48.7	47.5	49.1	48.6	48.9
ภาคใต้	44.6	44.5	46.4	45.7	46.2

ที่มา : เครื่องชี้ภาวะสังคม, 2525 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, หน้า 114

ตาราง 1.2 อัตราการมีส่วนร่วมของกำลังแรงงานสตรีในภาคอุตสาหกรรม

	หน่วย: ร้อยละ				
	2521	2522	2523	2524	2525
ทั่วราชอาณาจักร	23.4	27.0	25.9	25.8	29.4
กรุงเทพมหานคร	86.7	89.6	90.9	86.1	9.06
ภาคกลาง	29.9	37.0	35.3	36.2	38.6
ภาคเหนือ	18.4	19.1	18.6	17.9	23.9
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	7.9	9.3	10.0	9.0	11.9
ภาคใต้	23.4	29.7	22.7	28.6	32.0

ที่มา : เครื่องยี่ภาวะสังคม, 2525 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, หน้า 116

เพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มขึ้น และคนไทยได้มีความสนใจท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้นด้วย เมื่อสิ้นปี 2523 จำนวนห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วประเทศมีจำนวนทั้งสิ้น 44,597 ห้อง และในปี 2524 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวนับที่ 4 จำนวนห้องพักเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกประมาณ 3,657 ห้อง¹ สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งถือเป็นเมืองหลัก หรือศูนย์กลางของการท่องเที่ยวภาคเหนือตอนบน ก็มีจำนวนห้องพักขยายตัวเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยการสำรวจครั้งล่าสุดปี 2526 มีจำนวนห้องพักทั้งสิ้น 4,837 ห้อง² และผลจากการขยายตัวดังกล่าว มีแนวโน้มให้โรงแรมต่างๆ มีความต้องการแรงงานมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นแรงงานชาย หรือแรงงานหญิง

ด้วยความสำคัญดังกล่าว ทั้งที่เป็นความสำคัญของอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสตรี และการขยายตัวของโรงแรม การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรม และศึกษาถึงสภาพการทำงานของสตรีในโรงแรมเพื่อจะได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางเสนอแนะ และกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานสตรีต่อไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการรักษาทรัพยากรแรงงานของประเทศให้มีประสิทธิภาพในการผลิต หรือบริการสูง เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรม โดยศึกษาเฉพาะกรณีอุตสาหกรรมโรงแรมจังหวัดเชียงใหม่

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวนับที่ 5 (2525-2529) (กรุงเทพฯ:สำนักงานรัฐมนตรี, 2524), หน้า 72.

² กองสถิติและวิจัย, รายชื่อและจำนวนโรงแรมในประเทศไทย (กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2527), หน้า 84.

1.1.2 เพื่อศึกษาสภาพการทำงาน สวัสดิการต่างๆ ที่ประชากรกลุ่มนี้ได้รับเพื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดไว้

1.1.3 เพื่อศึกษาทัศนคติของสตรีเกี่ยวกับการทำงานในโรงแรม

1.2 ขอบเขตการวิจัย

ด้วยเหตุที่โรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่มีเป็นจำนวนมากถึง 105 แห่ง¹ บางโรงแรมยังไม่อยู่ในระดับมาตรฐานที่จะเป็นที่พักสำหรับคนเดินทาง ดังนั้นการศึกษานี้จึงจำกัดขอบเขตของการศึกษาโดยเลือกศึกษาเฉพาะโรงแรมที่จัดเข้าเป็นโรงแรมชั้นหนึ่ง และโรงแรมชั้นสอง ตามมาตรฐานการจัดอันดับของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สาขาจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมี 9 แห่ง และ 14 แห่ง ดังต่อไปนี้

โรงแรมชั้นหนึ่ง ประกอบด้วย

1. โรงแรมเชียงใหม่อินทรา
2. โรงแรมเชียงใหม่พาเลซ
3. โรงแรมสุริวงค์
4. โรงแรมปอยหลวง
5. โรงแรมอรัญจิตเชียงใหม่
6. โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์
7. โรงแรมรินคำ
8. โรงแรมเมืองใหม่
9. โรงแรมรินกร

¹ กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดเชียงใหม่, "การขออนุญาตตั้งโรงแรม" (เชียงใหม่ : กรมตำรวจ, 2526). (เอกสารอัดสำเนา).

ส่วนโรงแรมยื่นฟ้อง ประกอบด้วย

1. โรงแรมอโนดาต
2. โรงแรมพรพิงค์
3. โรงแรมย่างเพือก
4. โรงแรมมนตรี
5. โรงแรมเชียงคำ
6. โรงแรมปรีณีย์
7. โรงแรมข่มดอย
8. โรงแรมรถไฟ
9. โรงแรมเพชรงาม
10. โรงแรมสุมิตต์
11. โรงแรมไอยรา
12. โรงแรมเวียงแก้ว
13. โรงแรมฉิวเอเชีย
14. โรงแรมเพชรสีเดนท์

โดยรายชื่อโรงแรมต่างๆ ดังกล่าวเป็นข้อมูลทั้งสิ้นสุดในเดือนกรกฎาคม 2526 เท่านั้น ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะเป็นข้อมูลที่ได้รับในระหว่างเดือนมิถุนายน 2527 ถึงเดือนสิงหาคม 2527

1.3 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กำลังแรงงาน หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งอยู่ในวัยทำงาน (อายุ 11 ปีขึ้นไป) ทุกคนผู้ซึ่งพร้อมและเต็มใจที่จะทำงาน ณ ระดับอัตราค่าจ้างที่เป็นอยู่ในขณะนั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าขณะนั้นเป็นผู้มีงานทำ กำลังทำงาน หรือกำลังแสวงหางานทำ เพราะว่างงาน หรือหยุดหางานชั่วคราว เพราะป่วย ดังนั้นกำลังแรงงานตามความหมายนี้จึงประกอบด้วยทั้งบุคคลผู้มีงานทำ และบุคคลผู้ไม่มีงานทำ¹

อัตราการเข้าร่วมแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรม หมายถึง อัตราส่วนหรือร้อยละของจำนวนสตรีที่ทำงานในโรงแรมกับจำนวนสตรีที่อยู่ในกำลังแรงงาน ในครอบครัวหนึ่ง²

แรงงานสตรี หมายถึง สตรีที่อยู่ในวัยแรงงานในระดับอายุที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานอนุญาตให้จ้างงานได้ ซึ่งในกิจการโรงแรม คือ อายุ 18 ปีขึ้นไป

อุตสาหกรรมโรงแรม หมายถึง การค้า นิยมธุรกิจแบบที่มีสถานประกอบการติดตั้งเพื่อรับสินค้าสำหรับคนเดินทาง หรือบุคคลที่หาที่อยู่หรือที่พัก มีบริการอาหาร เครื่องดื่มไว้บริการคนเดินทางอย่างมีแบบแผน มีมาตรการควบคุมตามขอบข่ายของการบริการนั้นๆ³

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ , รายงานผลการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร (รอบที่ 1) มกราคม-มีนาคม 2526, อ้างแล้ว, หน้า 5-6.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

³ปรีชา แดงโรจน์, การโรงแรม (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2525), หน้า 214.

โรงแรม หมายถึง บรรดาสถานที่ทุกชนิดที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรับเงินจ้างสำหรับคนเดินทาง หรือบุคคลที่จะหาที่อยู่ หรือที่พักชั่วคราว จะต้องประกอบด้วยการจัดการบริการอาหาร และเครื่อง-
 ตมให้แก่ผู้ที่เข้าพักตามความต้องการได้ด้วย¹

โรงแรมชั้นหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง โรงแรมที่คิดบริการค่าห้องตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป ห้องพักทุกห้องมีเครื่องปรับอากาศ และมีห้องน้ำส่วนตัว นอกจากนี้ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ห้องอาหาร ภัตตาคาร โน้ทคลับ ห้องจัดเลี้ยง ห้องพักผ่อน ห้องประชุม สระว่ายน้ำ ที่จอดรถ เป็นต้น

โรงแรมชั้นสองในจังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง โรงแรมที่คิดบริการค่าห้องตั้งแต่ราคา 250 บาท ห้องพักมีทั้งที่ปรับอากาศ และไม่ปรับอากาศ มีห้องน้ำส่วนตัว และมีการจัดการบริการอาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น

ปัจจัยทางประชากร หมายถึง ปัจจัยเกี่ยวกับอายุของสตรี ขนาดของครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ จำนวนบุตร

ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ปัจจัยเกี่ยวกับการศึกษาของสตรี

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวกับรายได้ของสตรี รายได้ของสมาชิกอื่นในครอบครัว รายได้ครอบครัว

ครอบครัว หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ในเคหะสถานร่วมกัน

¹ ปรียา แสงโรจน์, อ่างแล้ว, หน้า 213.

สัตรี โสิต หมายถึง สัตรีที่ยังไม่ได้ทำการสมรส

สัตรีสมรส หมายถึง สัตรีที่สมรสแล้ว และอยู่ร่วมกับสามี

1.4 สัมมติฐานในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งข้อสมมติฐานไว้ว่า ปัจจัยทางสังคม ประชากร และ เศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพล หรือเป็นตัวกำหนดการเข้าร่วมแรงงานสัตรีในอุตสาหกรรมโรงแรมตั้งแต่ ๖ ปี

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยด้านอายุของสัตรี สำหรับสัตรีโสดเมื่ออายุมากขึ้น มีผลให้การเข้าร่วมแรงงานของสัตรีโสดสูงขึ้นในขณะที่สัตรีสมรสเมื่ออายุมากขึ้น จะทำให้สัตรีสมรสเข้าร่วมแรงงานน้อยลง

สมมติฐานที่ 2 ด้านระดับการศึกษาของสัตรี โดยกำหนดไว้ว่า หากระดับการศึกษาของสัตรีสูงขึ้น ย่อมมีผลให้สัตรีมีโอกาสที่จะเข้าร่วมในแรงงานมากขึ้น

สมมติฐานที่ 3 จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ จะเป็นปัจจัยอีกตัวหนึ่ง ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานสัตรีในอุตสาหกรรมโรงแรม โดยที่จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้เมื่อมีจำนวนมากขึ้น การเข้าร่วมแรงงานของสัตรีจะลดลง

สมมติฐานที่ 4 ทางด้านจำนวนบุตร หากสัตรีมีบุตรที่เป็นภาระ ต้องดูแลมากขึ้น ... การเข้าร่วมแรงงานของสัตรีจะลดลง

สมมติฐานที่ 5 ปัจจัยทางด้านรายได้ของสัตรี ซึ่งถือว่ารายได้ของสัตรีจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสัตรี เมื่อสัตรีทำงานและมีรายได้สูงขึ้น จะส่งผลให้การเข้าร่วมแรงงานของสัตรีสูงขึ้น

ลุ่มมติดฐานที่ 6 ปัจจัยด้านรายได้สัมมาชิกอื่นในครอบครัว และรายได้ของครอบครัว จะเป็นปัจจัยที่สามารถกำหนดการเข้าร่วมแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรม ถ้าหากรายได้ สัมมาชิกอื่นในครอบครัวสูงขึ้น และรายได้ของครอบครัวสูงขึ้น จะมีผลให้การเข้าร่วมแรงงาน ของสตรีลดลง

1.5 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

การศึกษาวจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงได้กำหนดแนวทางดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.5.1 ประชากรเป้าหมาย ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ พนักงานโรงแรมที่ เป็นตัวอย่างในการศึกษา ประกอบด้วยพนักงานในระดับต่างๆ 4 ระดับ คือ ระดับผู้บริหาร (Executive) ระดับหัวหน้าแผนก (Department Head) ระดับหัวหน้างาน (Supervisor) และระดับพนักงานปฏิบัติงาน (Staff) พนักงานดังกล่าวต้องเป็นผู้ที่ทำงานด้านโรงแรม มาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี ทั้งนี้เพื่อให้พนักงานได้รู้สภาพการทำงานภายในโรงแรมพอสมควร และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับโรงแรมได้เป็นอย่างดี

1.5.2 ขนาดตัวอย่างและการสุ่มตัวอย่าง ในการศึกษานี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะ โรงแรมชั้นหนึ่งและโรงแรมชั้นสองทุกโรงแรมของจังหวัดเชียงใหม่ ยกเว้นบางโรงแรมที่ไม่ สามารถให้ข้อมูลได้ จึงได้จำนวนโรงแรมทั้งสิ้น 19 แห่ง ซึ่งในโรงแรมทุกแห่งมีจำนวน พนักงานทั้งสิ้น 1,431 คน ได้ทำการเลือกหรือกำหนดขนาดตัวอย่างจากโรงแรมมาทั้งหมด 400 คน คิดเป็นอัตราร้อยละประมาณ 28 โดยแยกเป็นพนักงานโสด 200 ราย พนักงานสมรส 200 ราย แต่ในการวิเคราะห์ผลจริงได้ใช้ตัวอย่างทั้งสิ้นเพียง 378 ราย เนื่องจากมีตัวอย่าง บางตัวอย่างให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์

สำหรับการสุ่มตัวอย่างนั้นใช้วิธีสุ่มอย่างมีระบบ (*Systematic Sampling*)

โดยนำรายชื่อของพนักงานในโรงแรมแต่ละแห่งมาเรียงตามลำดับก่อนหลังของเวลาที่มาทำงาน และคำนวณหาช่วงที่จะใช้ในการสุ่มตัวอย่าง (*Sampling interval*) จากอัตราส่วนระหว่างจำนวนหน่วยทั้งหมดในประชากร และขนาดตัวอย่างที่ใช้ เช่น โรงแรม ก มีพนักงานทั้งสิ้น 40 คน เราเลือกตัวอย่างมาร้อยละ 28 คิดเป็นจำนวนประมาณ 11 คน ฉะนั้นช่วงที่ใช้ในการสุ่มตัวอย่าง $= \frac{40}{11} = 3.63$ หรือประมาณ 4 จากนั้นได้สุ่มหาตัวเลขตั้งต้น (*Random Start*) ระหว่าง 1 ถึง 4 โดยวิธีจับสลาก และได้ตัวเลขคือ 2 ดังนั้น ตัวอย่างจากโรงแรม ก ที่ใช้ในการศึกษา คือรายชื่อหมายเลข 2, 6 (2 + 4), 10 (6 + 4), 14 (10 + 4)... เรื่อยไปจนครบจำนวนตัวอย่างที่ต้องการ เป็นต้น

1.5.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษา นอกจากจะใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วยังได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

1.5.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ใ้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบบสอบถามนี้ประกอบด้วย

คำถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะของประชากรตัวอย่างที่ศึกษาตามปัจจัยทางด้านสังคม ประชากร และเศรษฐกิจ

คำถามเกี่ยวกับ ความพึงพอใจในการทำงาน เวลาในการปฏิบัติงาน สวัสดิการต่างๆ ที่ได้รับจากการทำงาน เพื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่เหมาะสมกับคุณครองแรงงานส่วนตัว

คำถามเกี่ยวกับทัศนคติของสตรีในการทำงานโรงแรม

1.5.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาและหาข้อมูลจากหนังสือ วารสาร และบทความต่างๆ

1.5.3.3 ข้อมูลจากการสอบถาม และขอรายละเอียดจากบุคคล และหน่วย งานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่กรุงเทพมหานคร และลำปางจังหวัดเชียงใหม่ สำนักแรงงานจังหวัดเชียงใหม่ กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่ และผู้บริหารโรงแรมบางแห่ง เป็นต้น

1.5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลได้แบ่งขั้นตอนออกดังนี้

1.5.4.1 เสนอข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับปัจจัยทางด้านสังคม ประชากร และเศรษฐกิจ โดยใช้สถิติอัตราร้อยละ

1.5.4.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างการเข้าร่วมแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรมกับปัจจัยด้านประชากรสังคม และเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอน (*Stepwise Multiple Regression Analysis*)

1.5.4.3 เสนอข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำงาน ของสตรี สวัสดิการที่สตรีได้รับ ตลอดจนเหตุผลในการเลือกอาชีพ และอื่นๆ รวมทั้งทัศนคติของสตรี เกี่ยวกับการทำงานในโรงแรม โดยเสนอผลการศึกษาในรูปอัตราร้อยละ

1.6 ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาด้านแรงงานสตรีในระดับมหภาคได้มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง นักเศรษฐศาสตร์หลายท่านอาทิเช่น Samuelson¹ ได้กล่าวถึงแรงงานสตรีว่า มีบทบาทיותต่อการผลิตของประเทศโดยเฉพาะประเทศที่เป็นเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึง

¹Paul A. Samuelson, *Economics* 9th. ed. (Tokyo: McGraw Hill Kogakusha, 1973), P. 797.

ผลของการพัฒนา เศรษฐกิจต่ออัตราการมีส่วนร่วมในกองกำลังแรงงานของสตรี เช่น V. K. Oppenheimer¹ และ Haig and Wood² ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า อังอัตราการพัฒนา เศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นมากเท่าใด อัตราการมีส่วนร่วมของสตรีในกองกำลังแรงงานสตรี อังมีสูงขึ้นเท่านั้น

Cain³ ได้ศึกษาอัตราการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของสตรีอเมริกันที่สมรสในหมวดอายุ 20-44 ปี และเป็นสตรีที่อยู่กับสามีในปี ค.ศ. 1950 จากการศึกษาพบว่า นอกจากจะมีปัจจัยของอัตราค่าจ้างแล้วยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของสตรีอเมริกันที่สมรส ปัจจัยเหล่านี้คือ ระดับรายได้ของสามี อายุของบุตร ระดับการศึกษา การว่างงานของผู้ชาย จากผลการศึกษาได้ทราบว่า เมื่อใดที่อัตราค่าจ้าง หรือรายได้ของสตรีเพิ่มขึ้น และระดับการศึกษาของสตรีสูงขึ้น จะทำให้อัตราการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของสตรีที่สมรสแล้วสูงขึ้นด้วย ส่วนรายได้ของสามี อัตราการว่างงานของผู้ชาย และอัตราส่วนของครอบครัวที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 6 ปี เมื่อเพิ่มขึ้นจะมีผลทำให้อัตราการเข้าร่วม

¹ Valerie K. Oppenheimer, The Female Labor Force in the United States, Population Monograph Series No. 5 (Berkeley: University of California Press, 1970), P. 39.

² B. D. Haig and Margaret Wood, The Participation of Married Women in the Australian Work-Force 1961-1972, Institute of Labor Studies working Paper Series No. 5 (Australia: The Flinders University of South Australia Press, 1973), P. 88.

³ Glen G. Cain, Married Women in the Labor Force (Chicago: The University of Chicago Press, 1966).

ในตลาดแรงงานของสตรีที่สมัครน้อยลง เช่นเดียวกับที่ *Bowen* และ *Finegan*¹ ศึกษา อัตราการเข้าร่วมแรงงานของหญิงอเมริกันที่สมัคร พบว่า ระดับการศึกษา อายุของลูก ลักษณะความต้องการของตลาดแรงงานเมื่อเพิ่มสูงขึ้นจะทำให้การเข้าร่วมในกำลังแรงงานของหญิงชาวอเมริกันสูงขึ้น ส่วนรายได้ของสามีเมื่อสูงมากถึงระดับหนึ่งจะทำให้การเข้าร่วมแรงงานของหญิงลดลง

งานวิจัยของ *Mincer*² ก็ได้อธิบายการตัดสินใจการเข้าร่วมกำลังแรงงานของหญิงมีสามี ซึ่ง *Mincer* เชื่อว่า จำนวนชั่วโมงทำงานในตลาดแรงงานของหญิงมีสามีจะถูกกำหนดจากรายได้ของสามี และอัตราค่าจ้างของหญิงนั้นในตลาดแรงงาน โดยที่สามีมักเป็นผู้ทำงานหลักในครัวเรือน ถ้ารายได้สามีเพิ่มขึ้นจะเกิดผลทางด้านรายได้ที่จะทำให้ภรรยาเลือกทำงานน้อยลง ถ้าการพักผ่อนเป็นสินค้าปกติ (*normal goods*) ภรรยาจะใช้เวลาพักผ่อนได้มากขึ้น ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างอัตราค่าจ้างกับการทำงานของหญิงนั้น ในตลาดแรงงานไม่อาจจะบอกได้ล่วงหน้า ขึ้นอยู่กับผลทางรายได้ และผลทางการทดแทนว่าอย่างไรใหม่จะมีผลมากกว่ากัน การที่อัตราค่าจ้างสูงขึ้น ผลทางรายได้จะทำให้หญิงนั้นเลือกการพักผ่อนมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันค่าเสียโอกาสของการพักผ่อน และการทำงานในบ้านก็จะสูงขึ้นด้วย ถ้าผลทางการทดแทนมีมากกว่าหญิงนั้นก็อาจเลือกทำงานในตลาดแรงงานมากขึ้น ส่วน *Encarnacion*³

¹ William G. Bowen and T. Aldrich Finegan, *The Economics of Labor Force Participation* (Princeton: Princeton University Press, 1969).

² Jacob Mincer, *Aspects of Labor Economics* (National Bureau of Economics Research, 1962), P. 68.

³ Jose Encarnacion, "Fertility and Labor Force Participation: Philippines 1968," *The Philippines Review of Business and Economics* 9 (December 1974): 115.

เชื่อว่าครัวเรือนจะต้องพยายามมีรายได้ให้ถึงระดับหนึ่ง ซึ่งวัดจากระดับพออยู่พอมีเป็นอย่างต่ำ ถ้ารายได้ของล่ำมิต่ำกว่าระดับนี้ การทำงานในตลาดแรงงานของภรรยาจะมีความสัมพันธ์กลับกันกับอัตราค่าจ้าง กล่าวคือ ถ้าค่าจ้างยิ่งต่ำ การทำงานของภรรยาจะยิ่งมากขึ้น เพื่อตั้งให้รายได้ของครอบครัวถึงระดับที่ต้องการ แต่ถ้าล่ำมิต่ำมีรายได้เกินกว่าระดับแล้ว ภรรยาอาจจะทำงานมากขึ้น หรือน้อยลงก็ได้

ในประเทศไทย การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานสตรีก็ได้มีการศึกษาอยู่หลายฝ่าย หากแต่ส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษากว้างๆ โดยไม่ระบุเจาะจงสำหรับแต่ละอุตสาหกรรม เช่น การศึกษาของหน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง อาทิเช่น กองแรงงานหญิงและเด็ก กระทรวงมหาดไทย กองโครงการสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

สภาสตรีฯ มีความเห็นเกี่ยวกับการใช้แรงงานสตรีไทยในปัจจุบันว่า ปัจจุบันรัฐบาลจำเป็นต้องเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งลึกลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้มีความต้องการแรงงานในประเทศเพิ่มขึ้น แรงงานสตรีจึงมีความสำคัญมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่ามีการใช้แรงงานสตรีกระจายไปในการประกอบอาชีพต่างๆ มากขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือในเขตเทศบาลนครหลวง มีการใช้แรงงานสตรีประกอบอาชีพต่างๆ มากที่สุด นอกจากมีการใช้แรงงานสตรีเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวแล้วยังมีการใช้แรงงานสตรีเพื่อยกระดับฐานะทางสังคมของสตรีด้วย¹ เนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัวประกอบกับระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สตรีมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นในการช่วยเหลือดูแล หารายได้ของครอบครัว

¹ รพี สุวรรณชัย, "แรงงานสตรีในประเทศไทย: สภาพทั่วไปปัญหาและข้อเสนอแนะ,"

ยัตติยา ภรรณสุตร¹ ศึกษา "สตรีเกษตรกรไทย" พบว่า ส่วนใหญ่ของสตรีเกษตรกรไทยในเขตหนองจอก และบางปะอินที่ศึกษา (60%) รับผิดชอบในการหาเลี้ยงครอบครัวมากกว่าครึ่งหนึ่งหรือทั้งหมด ส่วนผู้รับผิดชอบน้อยกว่าครึ่งหนึ่งมีจำนวนน้อย (10%) เช่นเดียวกับ *Tan and Tankimyong*² พบว่า สตรีเชียงใหม่มีส่วนช่วยเหลือครอบครัวมาก จากการวิเคราะห์การมีส่วนช่วยเหลือครอบครัวของสตรีเชียงใหม่ ในแง่ของกรรมสิทธิ์โดยตรงในการหารายได้ให้ครอบครัว จากการประกอบอาชีพที่ได้ค่าจ้างแรงงาน ปรากฏว่า สตรีเชียงใหม่ส่วนใหญ่ (67.2%) ประกอบอาชีพซึ่งช่วยให้รายได้โดยตรงแก่ครอบครัวประมาณ 20-60% ของรายได้ทั้งหมด นอกจากนี้มีสตรีเชียงใหม่อีกจำนวนไม่ม่น้อย (10.8%) ที่สามารถหารายได้ให้แก่ครอบครัวได้มากกว่า 60% ของรายได้ทั้งหมดถึงถ้าพิจารณาเวลาที่สตรีใช้ไปในการทำงานและค่าของแรงงานที่สตรีใช้ในการทำงานบ้าน ซึ่งเมื่อคิดออกมาเป็นตัวเลข หรือรายได้ร่วมด้วยแล้ว ยิ่งเห็นได้ชัดว่าสตรีเชียงใหม่มีส่วนช่วยเหลือครอบครัวมากกว่าสามีทั้งในแง่ของรายได้ และเวลาที่สละให้แกครอบครัว *Tan and Tankimyong* วิเคราะห์การมีส่วนช่วยเหลือของสตรีเชียงใหม่ โดยการพิจารณาจากรายได้ที่สตรีหาให้ครอบครัวทั้งในแง่รายได้โดยตรงที่ได้จากการประกอบอาชีพพร้อมกับรายได้ที่สตรีหาได้โดยอ้อมด้วยการคิดประเมินจากการทำงานบ้าน พบว่าสตรีเชียงใหม่ส่วนใหญ่ (72.4%) มีส่วนช่วยหารายได้ให้ครอบครัวได้มากกว่า 60% ของรายได้ทั้งหมด

¹ยัตติยา ภรรณสุตร, "สตรีเกษตรกรไทย: การศึกษาเฉพาะสตรีเกษตรกรไทยในเขตหนองจอกและบางปะอิน." 2519, (เอกสารอัดสำเนา): 8

²*Tan Yong Moy and Uraivan Tankimyong, The Position of Women and Their Contribution to Rural Productive Efforts: A Comparison of Two Case Studies in Thailand and Malaysia (Bangkok: International Labor Organization, 1977), PP. 89-121.*

วิวัฒน์ แต่งสังวาลย์¹ ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานของสตรีที่ล่มสแล้วในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2522 ผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาลักษณะได้ว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจอาชีพของสามี กลุ่มสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพด้านค้าขาย มีอัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพด้านอื่นๆ แต่สตรีที่มีสามีประกอบอาชีพด้านการขนส่ง อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานต่ำที่สุด ด้านสังคม ระดับการศึกษาของสตรี พบว่าสตรีที่จบการศึกษาสูง อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าสตรีที่จบการศึกษาระดับต่ำและพบว่าระดับการศึกษาของสามีมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีน้อยมาก ด้านประชากร จำนวนบุตร สตรีที่มีจำนวนบุตรรอดมีชีวิตมาก อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานต่ำกว่าสตรีที่มีบุตรรอดชีวิตน้อย สตรีที่มีบุตรรอดชีวิตจำนวน 1-2 คน มีอัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานสูงที่สุดอายุของบุตรคนเล็กมีอิทธิพลต่ออัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีมาก โดย พบว่า อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีสูงขึ้นตามอายุที่มากขึ้นของบุตรคนเล็ก บุตรคนเล็กที่มีอายุต่ำกว่า 2 ปี อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีต่ำที่สุด

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้แรงงานสตรีในสถานบริการ อาบ อบ นวด ในเขตกรุงเทพมหานคร ของสมคิด พลศรี² สรุปผลได้ดังนี้ สตรีที่ทำงานในสถานบริการส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 90 จะมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 15-26 ปี และกว่าร้อยละ 80 จะเป็นผู้ที่ผ่านการล่มสมาแล้ว แต่เป็นผู้ที่ย่ำ หรือแยกกันอยู่กับ

¹วิวัฒน์ แต่งสังวาลย์, "ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานของสตรีที่ล่มสแล้วในเขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา เศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521).

²สมคิด พลศรี, "การใช้แรงงานสตรีในสถานบริการกับการพัฒนากำลังคน" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2518).

สามีเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่ผ่านการล่มสมาแล้วมักจะมีบุตรที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู สตรีเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากรอบครัวที่มีรายได้น้อย และไม่แน่นอน ส่วนใหญ่จะมาจากรอบครัวที่ประกอบอาชีพในทางกสิกรรม รายได้ที่เป็นเงินสดของบิดา มารดามีน้อยมาก โดยจะมีรายได้ประมาณ เดือนละ 100-300 บาท ความยากจนของบิดา มารดา จึงทำให้สตรีเหล่านี้ได้รับการศึกษาน้อย การเข้าทำงานในสถานบริการของสตรีส่วนใหญ่จะได้รับคำแนะนำจากเพื่อนและการจูงใจจากบุคคลอื่น ส่วนที่เข้าทำงานด้วยตนเองก็มีอยู่จำนวนไม่น้อย การเข้าทำงานในลักษณะดังกล่าวนี้เกิดจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เนื่องจากงานที่ตนเองทำอยู่ให้รายได้น้อย แต่การทำงานในสถานบริการจะให้รายได้ดีกว่า จึงทำให้สตรีเข้าทำงานในสถานบริการดังกล่าวด้วยความสมัครใจ

วิษุตา ลิขิตพัฒนวิทย์¹ ก็ได้ศึกษาเกี่ยวกับแรงงานสตรี โดยศึกษา "สภาพการทำงาน ของลูกจ้างหญิงในงานก่อสร้าง เขตกรุงเทพมหานคร" ได้ข้อสรุปว่า โดยที่สภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันบีบบังคับให้หญิงเป็นจำนวนมากต้องออกทำงานนอกบ้านทั้งๆ ที่การทำงานนอกบ้านของหญิงนั้นยังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันว่า อาจก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และปัญหาสังคมได้ทางหนึ่ง ดังที่ได้ทราบกันแล้วว่า หญิงที่ล่มสแล้วย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้าน งานเลี้ยงดูบุตรมบุตร ธิดา การที่หญิงเหล่านี้ต้องออกทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจืองานในหน้าที่แม่บ้านก็ย่อมถูกละเลยไป ด้วยเหตุนี้จึงมีบุคคลจำนวนมากที่ไม่เห็นด้วยกับการทำงานนอกบ้านของหญิง แต่ความจำเป็นทางอย่าง โดยเฉพาะความจำเป็นในเรื่อง เศรษฐกิจ ภายในครอบครัวบีบบังคับให้หญิงเหล่านี้ต้องช่วยครอบครัวในการหารายได้อีกแรงหนึ่ง

¹วิษุตา ลิขิตพัฒนวิทย์, "สภาพการทำงาน ของลูกจ้างหญิงในงานก่อสร้าง เขตกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520).

นอกจากงานศึกษาวิจัยทั้งหมด ดังที่ได้กล่าวยังมีผลงานวิจัยของคณะอื่นๆ อีกหลายคน ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมแรงงานสตรี เช่น งานวิจัยของสุภัทญา นิรังกร¹ ซึ่งศึกษาในเรื่องการเข้าสู่กำลังแรงงานของหญิงมีสามีในประเทศไทย และได้สรุปไว้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลในทางลบต่อการตัดสินใจของหญิงมีสามีในการเข้าสู่กำลังแรงงานได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีรายได้จากการทำงาน การมีเด็กอายุต่ำกว่าวัยเรียน รายได้ของสามีส่วนตัวแปรอื่นที่พบว่าไม่มีอิทธิพลในทางบวกต่อการเข้าสู่กำลังแรงงานของหญิงมีสามีได้แก่ การศึกษา และการมีผู้ช่วยแบ่งภาระงานบ้านในครอบครัว และยังมีส่วนวิจัยของสุทธา มณีสีโพลย์² ในเรื่องปัจจัยกระตุ้นการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว : ศึกษาเฉพาะเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า แรงงานสตรีส่วนใหญ่ที่เข้าทำงานในอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจโรงแรม และธุรกิจเกี่ยวกับการขนส่งนั้น เกิดจากปัจจัยเกี่ยวกับโอกาสต้อง การความก้าวหน้า และโอกาสอื่นๆ จากการทำงาน มากกว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่นได้แก่ รายได้จากที่ทำงาน

ในบทต่อไป คือ บทที่ 2 จะได้กล่าวถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมโรงแรม เพื่อให้เข้าใจลักษณะทั่วไปของอุตสาหกรรมโรงแรม ซึ่งได้ใช้เป็นสถานที่ในการเก็บตัวอย่างครั้งนี้ ส่วนในบทที่ 3 เป็นการเสนอผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ โดยเสนอผลเปรียบเทียบระหว่างการเข้าร่วมแรงงานสตรีโสด และสตรีสมรสในอุตสาหกรรมโรงแรม

¹สุภัทญา นิรังกร, "การเข้าสู่กำลังแรงงานของหญิงมีสามีในประเทศไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 10 (กันยายน 2524): 110-119.

²สุทธา มณีสีโพลย์, รายงานวิจัยเรื่องปัจจัยกระตุ้นการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยว: ศึกษาเฉพาะเขตกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ: ศูนย์กลางการค้นคว้าวิจัย, 2525).

ส่วนในบทที่ 4 จะได้กล่าวถึง สภาพการทำงานของสตรีในโรงแรมรวมทั้งการพิจารณา
ทัศนคติของสตรี เกี่ยวกับการทำงานโรงแรม สำหรับบทสุดท้ายเป็นการสรุป และการเสนอข้อ
แนะบางประการที่ได้จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล

PAYAP UNIVERSITY